

Draaiboek Oase 3-5 mei 2002

Vrijdag 3

14:28 aankomst station (Marc 14:38)
15:00 uitpakken en installeren
15:30 - 17:30 vergadering (koffie + koekjes)
18:30 avondmaal Bijlokevest (schapenbout)
19:30 - 21:30 vergadering
[mogelijk 'Dansvallei' in Vooruit] of: /keuvelen/dia's... + Ename

Zaterdag 4

07:00 opstaan
07:45 ontbijt (Ganda-ham + Hervekaas met appelstroop)
08:15 vertrek naar Ename
09:00 bezoek Ename (museum, bos, abdijsite) met Guido Tack
12:00 terugkeer naar Gent
13:00 lunch Bijlokevest (broodjes van Warzie)
14:30 St.-Baafsabdij (onder voorbehoud?)*
16:30 bezoek Bijloke-abdij
17:30 Vosservaar/Groene Vallei?
19:00 avondmaal Indische take-away (checken!)
20:00 [mogelijk concert Bijloke: "*Canzone villanesche alla Napolitana*"
door *Ensemble Daedalus* in Kraakhuis 12,5 €] of: keuvelen + Ename

Zondag 5

08:00 opstaan
08:45 ontbijt (koeken)
09:15 Kouter - bloemenmarkt (tram 20-21)
10:00 Verwantschap en eigenheid (bus 50-55, waar?)
12:00 plantenruilbeurs Bourgoyen (trolley naar Mariakerke?)
13:00 lunch (Vooruit?)
14:00 wandeling door het centrum van Gent*

17:00 inpakken en vertrek:

Gent 17:05 - Groningen 22:15 / Gent 17:32 - Groningen 22:54
Gent 17:05 - AmsterdamCS 20:07 / Gent 17:32 - AmsterdamCS 20:39
Gent 17:05 - Nijmegen 21:11 / Gent 17:32 - Nijmegen 21:23
Gent 17:22 - Maastricht 19:49 / Gent 18:22 - Maastricht 20:49

* **Alternatieve excursies** (gerangschikt volgens toenemende afstand):

St.-Pietersabdij
Museum Sierkunst (Fins glas van Wirkkala)
Huis van Alijn (Mannen met baarden)
MIAT (SMS in kleur)
Kalkense meersen
Lilenbroek in Lierde (cursus 'tekenen naar de natuur')
het stadspark van Aalst + Osbroek
Van Eyck in het Groeningemuseum in Brugge
Ecoflora Halle

Het bos van Ename is zowat de bakermat van de historische ecologie in Vlaanderen, met het bekende standaardwerk 'Bossen van Vlaanderen' door Tack, Van Den Bremt en Hermy 1993. Het is een mooi gelegen en gevarieerd hellingbos op leem met veel voorjaarsaspect, her en der bronnetjes, poeltjes met kamsalamander aan de rand en tutti quanti. Het dorp Ename zelf is trouwens ook interessant: een oeroude nederzetting met tal van sporen uit het verleden (een archeologische site van een abdij, een dorpskerkje met schilderijen uit de Karolingische periode, een klein museum). Vóór 1000 was Ename een bewoningskern van de grootte-orde van Gent, maar door historische toevalligheden (o.a. oorlog) is het in zijn groei gestuit.

De totale oppervlakte van het gebied beslaat 180 ha. Er zijn twee boskernen, één van 46 en één van 15 ha. Tussen die boskernen liggen akkers en waardevolle hooilanden. Het landschap is in het algemeen nog zeer kleinschalig. Op een **wandeling <enamel.htm>** kan je er kennismaken met allerlei types **kleine landschaps elementen <kleinele.htm>**. Een deel is reserveaat in eigendom van de Wielewaal. In het gebied loopt het **'Mariette Tielemans Pad' <vl_wandl.htm>**: een publiek toegankelijk wandelpad dat een aantal mooie hoekjes aandoet. Het pad werd genoemd naar een botaniste die een aanzienlijk deel van haar nalatenschap aan het reserveaat schonk.

Het Bos t'Ename ligt op de oostelijke valleiwand van de Schelde, op een hoogte tussen +13 en +70 meter. Het bos heeft steeds een grote rol gespeeld in het dagelijks leven van de inwoners van **Ename <ename.htm>**. De prehistorische bewoners van de vruchtbare Schelde vallei gebruikten het bos voor brandhout en timmerhout. Er was ook al enige ontginning voor graasweiden. Die graasweiden waren 'gemene gronden'. De bodem verarmde langzaam van bos tot wastine, doordat vernieuwing van de bomen door het vee werd tegengehouden.

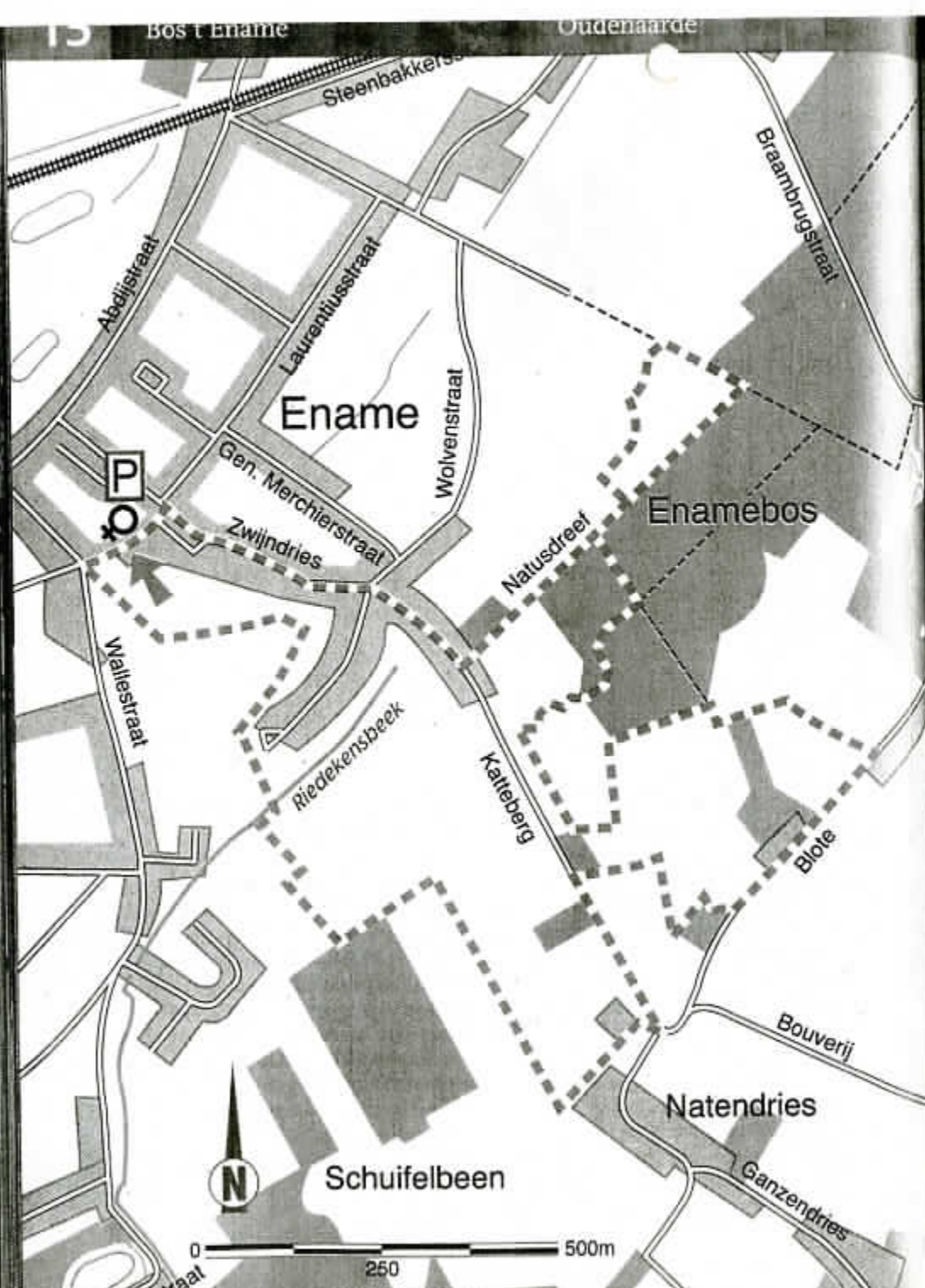
Veel later, toen het bos eigendom was van de Abdij t'Ename, werd er echt beheer toegepast. Er werden stukken heraan geplant in functie van de houtontginning, en deze werden met doornhagen afgeschermd voor het vee op de gemene wastinegronden. In 1880, bij een hongersnood, werd bijna het volledige bos omgezet in akkers. De verschillende plantensoorten overleefden deze periode in houtkanten, om van daar uit later de herbeboste gebieden te herkoloniseren.

Het tegenwoordige Bos t'Ename is een bos dat door eeuwenlang hakhoutbeheer een enorm grote biodiversiteit kent: 40% van Vlaamse flora komt hier voor. Het bos bestaat vooral uit Elzen en Esen, hier en daar meer uit Zomereik en Haagbeuk, met verschillende stukjes bronbos.

Oorspronkelijk werd dit bos als middenhoutbos beheerd. Het is echter geëvolueerd naar een bos met gemengd hooghout. De grote helft van het Bos t'Ename bevat Zomereik, Es en Beuk. een kleiner deel is homogeen populierenbestand. Vooral in het eerste deel is er een soortenrijke struikenlaag en een zeer rijke kruidlaag (o.a. Grote keverorchis, **Paarse schubwortel <schubw.htm>**, Boswederik, Bergereprijs, **Donkere ooievaarsbek <ooievaar.htm>**, Echte koekoeksbloem,...). Het bos met zijn dichte ondergroei is dan ook een belangrijk broedgebied voor veel vogels (Boomvalk, Bosuil, Kwartel, Boomklever, Kleine bonte specht <specht.htm>, Grote bonte specht, **Grote gele kwikstaart <kwikst.htm>**, Nachtegaal, Vuurgoudhaantje,...) en een leefgebied voor zeldzaam geworden dieren als Kamsalamander en Hazelworm. Ook een hele reeks ongewervelde dieren komt hier voor.

Ook cultuurhistorisch is het een heel waardevol bos: zo vind je er de Konijnenberg. Dit is een relict uit periode van de abdij. Het Konijn was hier uitgestorven na de laatste ijstijd. In de 13e eeuw werd het opnieuw geïntroduceerd. Omdat de grond hier te zwaar was om de konijnen te laten graven werden ze in kunstmatige heuvels met holen ondergebracht. Het vlees en het bont kwamen de abdij en de adel ten goede. Het veld net naast de konijnenberg is het hoedemakersveld. De pachter hiervan was de hoedenmaker die de konijnenvellen verwerkte. Verder is er ook nog een holle weg, een relict uit de prehistorie. Deze weg werd ook door de Romeinen gebruikt om vanuit de vallei tot aan het legerkamp op de top van de heuvel te komen. In oude geschriften van de abdij (1244) wordt hij al aangeduid als 'cava strata', een 'holle weg', dus hij was toen al zeer oud! In 1994 werd de holle weg weer aangelegd. Hij was volgestort in de loop der jaren, na de aanleg van de nieuwe, parallelle weg (de Kattenberg).

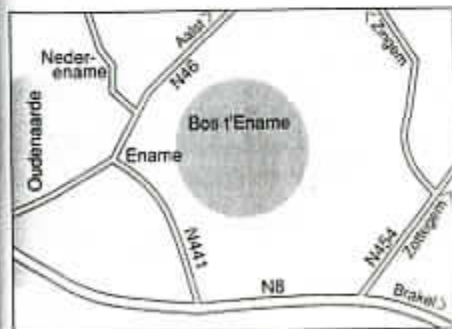
Het beheer beperkt zich in de graslanden tot maai-beheer en (na-)begrazing. In het bos: nietsdoen, dit in functie van het natuurlijk effect van een niet-verstoord bosbiotoop. Wel worden bepaalde homogene stukken populier omgevormd tot gemengd bos. Ook de verdere ontwikkeling van een mantelzoom wordt bevorderd. In een klein deel van het reserveaat wordt aan hakhoutbeheer gedaan, met een omlooptijd van 12 jaar.

Bos t'Ename Oudenaarde

Ten Zuiden van de dorpskern van Ename, op de groene heuvels van de Vlaamse Ardennen, ligt een historisch-ecologisch uitzonderlijk waardevol gebied, bekend als het Bos t'Ename. Het bos heeft door de eeuwen heen een belangrijke rol gespeeld in het dagelijks leven van Ename, zowel door zijn natuurlijke rijkdommen als als leefomgeving voor dier en mens.

Het Bos t'Ename is een uitgestrekt bosgebied van 170 ha waarvan een deel door onze vereniging als natuurgebied wordt beheerd. Het strekt zich grotendeels uit op de steile flank van de Scheldevallei. De omgeving van de plek waar het dorpje Ename zich vandaag situeert was reeds in de prehistorie een belangrijke woonkern.

Herfsttijloos (foto Michiel Declerf)

Daarvan zijn in het bos zelf nog overblijfsels gevonden.

Loofbos

Bos t'Ename bestaat eigenlijk uit twee gescheiden beboste kernen omsloten door weilanden en akkers doorsneden met liagen en knotbomen.

Blintzing (foto Marc Sotmackers)

Bloeiende boshyacint (foto Mijal Deleer)

Het bos is voornamelijk een middelhoutbos (met zowel hakhout als hoogstammige bomen) met een goed ontwikkelde hakhoutlaag van voornamelijk zwarte els en gewone es. De boomlaag bestaat vooral uit zomereik, gewone es aangevuld met beuk, gladde iep en Canadapopulier. Het bos werd bovendien verrijkt met hazelaar, zoete kers, wilde mispel, wilde appel, tweestijlige meidoorn; kardinaalsmuts en wegedoorn.

Poelen

In het lager valleigedeelte komt goed ontwikkeld elzen- en essenbos voor met veel bosanemoon, slanke sleutelbloem, herfsttijloos en duizenden eenbessen. In en aan de rand van de vallei liggen een paar erg waardevolle poelen. In deze omgeving groeien kenmerkende planten zoals waterviolier en watertorkruid. In zijn geheel is het gebied verbazend rijk aan planten. Uit een recente inventarisatie bleek zich in Bos t'Ename meer dan een derde van de totale Vlaamse flora te bevinden.

Kwetsbare vegetatie

In het gebied broeden ruim zestig vogelsoorten. Het bos is een veilige woonplek voor zoogdieren als bunzing, wezel, hermelijn, vos en eikelmuis. In de poelen huizen vier watersalamandersoorten waaronder de kamsalamander. Er werd ook een dertigtal dagvlindersoorten waargenomen. De uitzonderlijke natuurwaarden die voorkomen in het Bos t'Ename maken het gebied erg kwetsbaar. Zeldzame vegetaties verdragen geen vertrapping en de meeste diersoorten hebben een onverstoorde omgeving nodig. Daarom blijven sommige delen van het bos alleen toegankelijk onder begeleiding van een gids. Het centrale, cultuurhistorisch meest interessante deel is echter wel vrij te betreden. Doorheen het bos werd een educatief wandelpad aangelegd, het Mariette Tielemanspad, dat aan het archeologisch museum van Ename start.

Productiebos

Het dorpje Ename zelf is ontstaan uit het

Bos t'Ename

Wandelingen: het educatief wandelpad 'Mariette Tielemans' (5,5 km). Op het wandeltraject zijn infoborden aangebracht.

Startplaats: Provinciaal Museum Ename, Enameplein. Er is parkeergelegenheid voor een tiental auto's.

Markeringen: houten paaltjes rechts van de wandelrichting met koperen kopplaatjes en aanduiding 'Mariette Tielemanspad' + pijl.

Toegankelijkheid: het pad is niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers of buggy's. Honden kunnen mee aan de leiband. Tijdens het winterhalfjaar zijn laarzen onontbeerlijk.

Openbaar vervoer: aan het provinciaal museum in Ename is een halte van de buslijn Oudenaarde-Zottegem (lijnen 41 en 42).

Conservator: Guido Tack, Boskant 50, 9700 Oudenaarde (Mater).
tel. thuis: 055/30.25.89, GSM: 0474/90.02.30, e-mail: guy.tack@lin.vlaanderen.be

Beheer: Natuurpunt werkgroep Bos t'Ename.

Bijkomende informatie: bij de conservator en aan de balie van het museum. Een folder van het gebied is in voorbereiding. Raadpleeg ook de website van Ename 974: www.974.org Over Ename en de Vlaamse Ardennen staan heel wat interessante gegevens op de site van het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen: www.rlva.be (tel.: 055/20.72.65).

Totale oppervlakte in beheer: 103 ha

Stafkaart: NGI 30/1-2

Frankische villadomein 'Ehinham' waarvan de kern gelegen was in het huidige Nederename. Het Bos t'Ename werd vrij zeker toen reeds gebruikt voor brandhout en beweiding. Grote delen waren immers 'gemene gronden' die door de hele dorpsgemeenschap mochten gebruikt worden voor het weiden van hun dieren. Toen Ename een grensstad werd van het Ottoonse Rijk, was het bos een bron van timmerhout, brandhout en houtskool voor de ijzer- en bronsgieterij. Door zijn eeuwenlange uitbating als middelhoutbos heeft het Bos t'Ename altijd een aanzienlijke soortenrijkdom gekend. Toen rond 1880 vrijwel het hele bos in akkerland werd omgezet om de hongerlijdende bevolking te voeden, bleven nog voldoende houtkanten over waarin vele zeldzame soorten overleefden. De

herbebossing en het huidige bosbeheer boden deze planten de mogelijkheid om zich weer te verspreiden.

Archeologische site

Een boswandeling valt ideaal te combineren met een bezoek aan de archeologische site in Ename, waar een stuk vroegmiddeleeuwse wereld uitstekend bewaard bleef. Het rijke verleden van dit stadje als grens- en handelscentrum wordt schitterend geëvoceerd in het provinciaal museum Ename 974, tevens startpunt van onze wandeling.

(Met dank aan Provinciaal Archeologisch Museum Ename 974 voor overname van deze tekst)

Verwantschap & Eigenheid

Belgische en Nederlandse kunst 1890-1945

De moderne beeldende kunst vertoont in België een ander verloop dan in Nederland. Toch vallen er raakpunten en parallellen op die gemeenschappelijke trekken doen vermoeden. Beide landen kenden momenten van beïnvloeding, maar tegelijk zijn er ook kunstwerken te vinden die, hoewel los van elkaar ontstaan, toch een zekere gelijkenis tussen de twee landen illustreren. Verwantschap en Eigenheid wil een zo representatief mogelijk overzicht bieden van die verschillende dialogen tussen Noord en Zuid. Hierbij kon gedeeltelijk worden gesteund op historisch vaststaande of bewijsbare feiten zoals contacten en beïnvloeding.

In de meeste gevallen echter drongen geheel nieuwe en soms zelfs provocerende combinaties zich op. Op die manier wordt de kunstgeschiedenis de mogelijkheid van nog niet eerder geformuleerde inzichten aangereikt of wordt op zijn minst stof tot onderzoek en discussie geboden.

Verwantschap en Eigenheid wil dus geen synthese van kennis zijn, geen eindpunt, maar een begin waarin worden perspectieven geopend.

Maar nog belangrijker dan het bieden van verrassingen, is het tegemoetkomen aan het kijkplezier van de bezoeker. In een tentoonstelling zijn werken elkaar nog nooit zo dicht genaderd; ze worden zelfs met twee gepresenteerd, waarbij een zeer strenge selectie maakt dat de leek evenzeer als de kenner de vergelijkingen kan lezen: de tentoonstelling wil zo dienstbaar mogelijk zijn aan de toeschouwer. Men zal zodoende uitgenodigd worden om scherper te kijken; maar ook zal men telkens opnieuw, doorheen de verwantschappen, stoten op het eigene van de kunstenaars en van de Belgische en Nederlandse kunst, want hoe groter de overeenkomst, hoe duidelijker tegelijk de verschillen worden. Alvast wordt de mogelijkheid geboden om op een prettige en toch wezenlijke manier de eigen kunst te zien en de kunst van een buurland via de eigen kunst te leren kennen.

Meer dan negentig werken werden voor dit originele concept bijeengebracht: het merendeel schilderijen, aangevuld met sculptuur, prenten en tekeningen. Kapitale werken wisselen af met verwaarloosd werk, grote namen met nog te ontdekken onbekenden. Hier en daar werden de vergelijkingen vermengd met apart fungerende kunstwerken: die getuigen vooral van de assimilatie van sommige kunstenaars door de kunstgeschiedenis van het buurland, terwijl ze vaak in eigen land vergeten zijn. Het geheel biedt een ongewone reis door de geschiedenis van stijlen en stromingen: vanaf de postimpressionistische en symbolistische periode over het expressionisme en de verschillende avant-gardes tot de realistische tendensen van voor en tijdens de oorlog.

Hoewel de tentoonstelling, door het uitgangspunt van een zo groot mogelijke leesbaarheid, erg moeilijk te realiseren was, konden belangrijke hiaten vermeden worden.

Marc Lambrechts

commissaris van de tentoonstelling

<http://www.gent.be/gent/cultuur/musea/sk/verwantschap/indexpagina.htm>

Spiegel van de burenen

Het Gentse Museum voor Schone Kunsten paart Belgische aan Nederlandse kunstwerken uit de periode 1890-1945. Zo mag hun 'Verwantschap & Eigenheid' blijken.

FERNAND KHNOPFF.
'Gelaat met zwart gordijn', ca. 1909. Pastel op papier, 25,5 x 16,5 cm. De bekoring van het etherische.

JAN TOOROP.
'Hoofd van een meisje', 1895. Lithografie, 14,1 x 13,8 cm. Sfinxachtige vrouwenblikken.

Een frisse wind waait door het vertrouwde. Belgische en Nederlandse kunstwerken, gemaakt tussen 1890 en 1945, hangen twee aan twee aan de wanden van het Gentse Museum voor Schone Kunsten. Zo maakt freelance curator Marc Lambrechts (52) op een radicale manier duidelijk dat aan het bevatten van het thema *Verwantschap & Eigenheid* een oefening voorafgaat in onderscheidend kijken naar wat het specifieke van een enkel kunstwerk uitmaakt. En hoe kan dat beter dan door het dicht in de buurt te brengen van een werk dat er zo goed op lijkt dat het erdoor geïnspireerd zou kunnen zijn?

Een overmaat aan goede educatieve bedoelingen leidt mensen vaak met audiogidsen, gedrukte, gefilmde en gesproken uitleg naar een verzameling kunstwerken die volgens chronologische, kunsthistorische en thematische criteria gegroepeerd zijn. Algauw ontstaat dan het gevoel dat de kennismaking met kunst in de eerste plaats een zaak van intellectuele

kennisoverdracht is. De zintuigen, de emoties en de intuïtie waaraan kunst toch vooral appelleert, zijn stiefmoederlijk bedeed. In het beste geval wordt door iemand anders voorgezegd wat je zelf behoort te leren zien, horen en voelen.

Toen Thierry de Duve in *Voici* (PSK, 2001) zijn overzicht van een eeuw moderne kunst arrangeerde als een persoonsgebonden materie (*me voici, vous voici, nous voici*) voelden velen zich misschien voor het eerst aangemoedigd om op hun eigen sympathie voor een schilderij, een foto of sculptuur af te gaan (hoewel De Duve voor een vangnet had gezorgd door wie dat wilde audiogewijs door de tentoonstelling te begeleiden). En ook Till-Holger Borchert wilde *Jan van Eyck, de Vlaamse Primitieven en het Zuiden* het liefst zonder ballast in hun heerlijke onnozelheid, zintuiglijk raffinement en sublieme stofuitdrukking tentoonstellen.

Deze frisse wind komt uit de kringen van hedendaagse kunst waar hij al jaren

blaast, totdat hij ten slotte overwaaide naar het terrein van de klassieken en klassiek-modernen. Maar iemand als Marc Lambrechts was er al mee vertrouwd toen hij de grote *Art Deco*-tentoonstelling in het PSK maakte. Dat was in 1989, onder het directeurschap van de Vlaming Jan Debbaut, die korte tijd later het Vanabbemuseum in Eindhoven onder zijn hoede nam.

IN PANORAMISCHE VLUCHT

De strikte paarvorming tussen Belgische en Nederlandse schilderijen — en slechts enkele sculpturen uit de periode 1890-1945 — is niet louter de vrucht van willekeur gebleken. Om twee werken met succes aan elkaar te kunnen klinken, zoekt Marc Lambrechts meer gemeenschappelijkheid dan een toevallige gelijkens in vorm en motief, hoe frappant ook. Er moet een breed gedeeld opzet zijn dat tot uiting komt in de keuze voor een abstract of een figuratief beeld, voor constructie of intuïtie, realisme of symbolisme, expressieve overdrijving of on-

JEAN BRUSSELMANS.
"Straat",
1932.

Olie op doek,
105,5 x 88 cm.
Doorstroming
van de
ritmische
constructie.

PETER ALMA.
"Balkendragers",
1926.
Olie op doek,
50 x 44,5 cm.
Het
wonderlijk
toeval van
elkaar
aantrekkende
verschijningen.

▶ derhuidse suggestie. Bijna als vanzelf vormden zich aldus opnieuw de grote families die we uit de ons vertrouwde kunstgeschiedenis van de eerste helft van de twintigste eeuw in noord en zuid kennen. In panoramische vlucht over de opeenvolgende stijrichtingen scherend, vormt Lambrechts exemplarische maar ook verrassende koppeltjes.

'DE ZICHTBARE WERELD,

DE OBSERVERENDE BLIK

EN HET LIEFDEVOLLE DROMEN.'

Met rijkelijk in sensuele licht- en kleurmassa's badende bloemstillevens van James Ensor en Floris Verster, kloek en vrijpostig in de stadsnatuur neergezette mensengroepen van Henri Evenspoel en George Hendrik Breitner, en met de elegant gestileerde lijnenwebben van Henry van de Velde en Johan Thorn Prikker is het openingsplatform rond de *postimpressionistische tendensen* kernachtig in beeld gebracht. Zodra de bekoering van het etherische de kop opstak, trok het *symbolisme* de delicaatste geesten uit noord en zuid aan, zozeer dat Lambrechts met een bijkomende afdeling *symbolistisch intimisme* het belang van het streven naar vergeestelijking voor de vorming van een kern van verwantschap benadrukt. Sfinxachtige vrouwenblikken bij Fernand Khnopff en Jan Toorop, baadsters in een dikke, lichtende mist bij Constant Montald en Matthijs Maris, salonmeubelen smorend in het zwarte licht, meesterlijk behandeld door Xavier Mellery en dun overgedaan door

zijn leerling Charles Storm van 's Grave-sande.

Naarmate het rijtje gelukkige paren in deze categorie groter wordt, krijgt wat hen ten diepste bindt zijn volle betekenis: 'een houding die vol pietiteit is, met ingehouden adem, zwijgend en zonder commentaar, dienstbaar aan de wereld van de dingen. Kijken wordt aandachtig zijn, zich openstellen, zich overgeven' (Lambrechts, cat. blz. 18). Zielen kunnen elkaar niet meer nabij zijn dan in dit bescheiden oprakelen van peilloze mysteries, vlak onder de oppervlakte van de dingen.

Eigenheid is wat evident bij ware kunstenaars naar voren treedt, daar hoeft niet verder naar te worden gezocht. Verwantschap ontdekken, doortrekken en verdiepen is een menselijke opdracht waar een zegen op rust, al is het maar omdat ze zo hondsmoeilijk te bewerkstelligen valt.

Bij de *fauvistische en expressionistische tendensen* ligt de verwantschap des te gevoeliger naarmate de aanwezige paren zich elk op hun manier aan het felle en het vervormende — de clichés bij uitstek van fauvisme en expressionisme — onttrekken om te belanden bij een soort van innigheid die ook al een wezenstrek van de symbolisten was. Eén ongelukkig paar — zondigend door een overdreven schetteren in kleur en uitdrukking — is genoeg om te doen beseffen dat verwantschap, indien ze tot een zaak van uiterlijkheden verwordt, doodgeboren is. Gustave de Smets *De veie aarde* pal naast de *Staphorster Boerenfamilie* van Jan Sluyters, doet afbreuk aan de sereniteit van de tentoonstelling. Het duurt even vooraleer de zware godsackers van Constant Permeke en Hendrik Chabot, de verlich-

te idioten van Frits van den Berghe en Herman Kruyder, en de in krachtige, ritmische inktlijnen gevatte figuren van Rik Wouters en Kees van Dongen, erin slaan om de wanklank te verdrijven.

Gelegenheid genoeg overigens om zich mijmerend af te vragen waarom de aperte eigenheid van zoveel kunstenaars zo vaak 'onschadelijk' gemaakt wordt door hun plaatsing in kunsthistorische berghokken. Voor de 'expressionisten' Edgard Tytgat en Charles Eyck bijvoorbeeld gelden slechts de private wetten van een gewichtloze fantasiewereld, louter samengesteld uit elementen van het alledaagse. Of, met de woorden van Marc Lambrechts: 'Het lijkt wel of ze bij de modernen horen tegen wil en dank, zoals ze zich ook niet bewust lijken van hun raffinement. In werkelijkheid liggen al hun durf en hun weten in hun plezier verborgen, zoals alles wat het leven tot leven maakt, ontdekt kan worden in een rommelige achterbuurt.'

EEN NIEUWE MAATSCHAPPIJ

De Europese *avant-garde* voor 1925 verbond aan de ontwikkeling van een puur abstracte, geometrische kunst ideologische reflecties over een nieuwe maatschappij met utopische trekken. De rol daarin van de groep, verenigd in het tijdschrift *De Stijl*, met de Nederlanders Piet Mondriaan en Theo Van Doesburg en de Belg Georges Vantongerloo, was aanzienlijk. Door Mondriaan niet te tonen, en Van Doesburg aan Vantongerloo te koppelen, koos Lambrechts in principe voor de minst dogmatische kant van de 'nieuwe beelding'. Hun beider composities van rechthoekige kleurvlakken mogen dan getuigen van een vrijwel iden-

HENRI EVENEPOEL.

'Zondag in het Bois de Boulogne', 1899. Olie op doek, 60 x 92,8 cm. Kloek en vrijpostig neergezet.

GEORGE HENDRIK BREITNER. 'Meiden in de sneeuw', ca. 1894. Olie op doek, 100 x 110 cm. Kernachtig openingsplatform.

► tiek opzet, ze zijn zozeer afgestemd op een eigen, naar absoluteitheid neigend intern evenwicht, dat een toenadering tot elkaar daaraan afbreuk doet.

De duovorming in deze en de volgende sectie — *het moderne na 1925* — lijkt nogal eens door oppervlakkige formele overeenkomsten bepaald, en wordt dan niet gedragen door het wonderlijke toeval van elkaar aantrekkende verschijningen of complementair werkende inventies. De gelukkige gevallen, waarin het genie van het ene moderne werk zich spiegelt in het andere, houden de geest van *Verwantschap en Eigenheid* in leven, ja ze vormen er zelfs de hoogtepunten van. Het ritme van het zacht welvende brons, de zich teer ontvouwende volumes van Oscar Jespers' sculptuur *Frieda* loopt door in de kubistische opengesneden schijnvolumes en zinderende, scherpe lichtvlakken op Leo Gestels boten in *De haven van Palma de Mallorca*. Een doorstroming van de ritmische constructie klinkt de stortregens en de gestileerde zwarte figuurtjes in Jean Brusselmans' *Straat* vast aan de zware balken en hun dragers op het schilderij van Peter Alma (*Balkendragers*, 1926).

In 1938 schilderde Victor Serfranck een abstracte compositie waarin uit een meetkundige spiraal kleine organische vormen (een vogelpluim, een krullend lint) afdrijven naar een stillevensnachtige microkosmos met cirkeltjes en gekleurde letters, in dezelfde oogopslag echter een macrokosmos van stille continenten en hemellichamen. In hetzelfde jaar zag Rein Draijer diep onder de zeespiegel een verzonken zonnwijzer samenklitten met een zeester, wrakhout, wieren en een dikke vis (*Stillevens met zeester*). Ser-

franck, vertrokken uit de geometrie, en Draijer, begonnen bij de droom, ontmoeten elkaar halverwege. En had het Worcester Art Museum zich niet zo gierig over zijn pas verworven meesterwerkje, *La voix du silence* (1928), van René Magritte gebogen, dan was het de volmaakte partner in mysterie geweest voor Pyke Kochs *Nocturne*, een urinoir dat suggestief in het donker oplicht als een nachtkasteeltje. Surrealisme en magisch-realisme liggen niet ver uit elkaars buurt.

De jaren dertig en veertig zagen de krachtige terugkeer van de menselijke figuur, en van de klassieke opvatting van het schilderen, zij het bedreven vanuit een illusioze en weinig ambitieuze houding tegenover de wereld. De aandacht concentreert zich op een menselijke figuur die monumentaal wordt voorgesteld maar zonder triomfantelijkheid (tenzij in de door nazi-Duitsland verheerlijkte kitsch), imponerend en toch fragiel, getekend door het leven. Zo zagen hem Jos Verdegem en Charley Toorop, Georges Creten en Edgar Fernhout. Hun verwante groepsportretten van sterk expressieve figuren domineren het slothoofdstuk van de tentoonstelling (*realistische tendensen*), al vormen Georges Grads terracottabeeldje van een *zittende jonge man* en Mari Andriessens kaarsrechte figuurtje uit brons dat een *Man voor het vuurpeloton* moet voorstellen, voor de gelegenheid een broederpaar dat opgaat in zuivere introspectie. Allemaal samen vervullen ze de visie van de tentoonstellingsmaker voor wie in het gemeenschappelijke veld niet alleen de 'zichtbare wereld' en de 'observerende blik' van belang zijn, maar ook 'het liefdevolle dromen dat zich, inge-

houden maar sterk, met die blik vermengt' (cat. blz. 17).

PLAATSVERWISSELING

In deze wereld van paren is ook wat plaats ingeruimd voor enkele enzaten. Nu eens omdat ze, zoals Richard Nicolais Roland Holst met Maurice Maeterlinck, en Jan Toorop met Emile Verhaeren, graag grote bladzijden uit de literatuur van de burens illustreerden. Dan weer omdat ze in het landschap van het aangrenzende land inspiratie vonden: Dirk Nijland in de Borinage, Théo van Rysselberghe in Monnickendam. Maar in de eerste plaats omdat ze als Belg vooral in Nederland, als Nederlander vooral in België aan hun trekken kwamen. De namen in de tweede categorie — Willem Paerels, Jakob Smits, Jan Toorop — klinken ons meestal vertrouwder in de oren dan die in de eerste: Georges Robèr, Jules Vermeire en Raoul Hynckes. Werden deze kunstenaars puur door hun plaatsverwisseling zo verwant met de cultuur in het buurland dat ze er op de duur hun eigenheid in herkennen? En aan wie moeten ze dan ooit gekoppeld worden? (Lambrechts zet ze veiligheidshalve apart.)

Zo simpel is het dus allemaal gelukkig niet, en het dwingt eenieder om in zaken van verwantschap en eigenheid veeleer naar individuele dan wel naar nationale trekken van gemeenschappelijkheid te kijken. ■

JAN BRAET

Tot 16 juni in het Museum voor Schone Kunsten, Citadelpark, Gent. Open van di. tot en met zo., 10-18 u. Ook te zien: 'Groeninge te gast' (topwerken uit het Brugse Groeningemuseum) tot 27. 10.